

O JEZIČNIM PODUDARNOSTIMA BERNARDINOVA LEKCIONARA I MARULIĆEVE JUDITE

Josip Vončina

1.

U razvoju renesansne hrvatske književnosti posebno mjesto pripada Marku Maruliću i, pogotovo, njegovu spjevu *Juditi*. Nije naodmet napomenuti da se hrvatskim jezikom sročeni dio Marulićeva opusa sve do novijih vremena shvaćao u onom opsegu koji su mu prije više od jednog stoljeća odredili Kukuljević i Jagić:¹ prema tome korpusu Marulić je u domaćem idiomu bio samo pjesnik, ne i prozaik. Već na tom predlošku Kombol je ustvrdio da je Marulićevo »pjesništvo po svojem temeljnom tonu zapravo nastavak našeg duhovnog pjesništva s kraja srednjeg vijeka«.²

Budući da je *Judita* spjev koji dobro reprezentira cjelokupnoga Marulića, mnoge su se važne paralele, s punim pravom, izvodile usporedbom toga djela i pojedinih prozних tekstova srednjovjekovne hrvatske književnosti. Josip Hamm *Juditu* je doveo u veoma uvjerljivu vezu sa starozavjetnim tekstom *Knjige o Juditi* u glagoljskim brevijarima.³ Još prije toga Mate Hraste pojedine jezične pojave u Marulićevoj *Juditi* dovodio je u vezu s hrvatskim latiničkim lekcionarima, i to u rukopisnim (npr. *Zadarskim*) i štampanim (*Bernardinovim*), pa i s jednim od naj-

starijih sačuvanih hrvatskih tekstova pisanih latinicom: sa *Šibenskom molitvom*.⁴

Temeljna poredba (Marulić — domaće književno srednjovjekovlje) ostat će potpuno aktualna i pošto se, u najnovije vrijeme, počeo ostvarivati Jagićeve riječi iz godine 1869:

»Sva je prilika, da će se danas sutra i u prozi naći više hrvatskih djela Marulićevih, nego li za koja sada znamo.«⁵

I dalje:

»I tako će Marko Marulić, kojega već i po ovome, što sada o njemu znamo, poštujemo kao čovjeka velika i znamenita ne samo za latinsku nego i za hrvatsku književnost, izaći s vremenom još veći i znatniji, a njegovi će potomci imati još više razloga, ponositi se starimi vjekovi hrvatske knjige.«⁶

2.

Jedna od najvidljivijih razlika među dvjema epohama naše dalje književne prošlosti (među srednjovjekovnom i renesansnom) jest: obilje proze i suša versifikacije u srednjovjekovlju — oseka proze uz plimu stihova u renesansi. Marko Marulić pokazuje velik raspon upravo po tome što se, na jednoj strani, ne koleba s tuđih na svoj jezik prenositi prozom stilizirano vjerskopoučno štivo; ali, na drugoj strani, on u versifikaciji postiže krajnje zamršenu formu: dvostruko rimovani dvanaesterac s prijenosnim rimama.

A ne smijemo zaboraviti da Marulić (1450—1524) živi i književno djeluje u predgrađu mletačke periferije. O gradu Splitu gotovo će neučtivu sliku (dvije godine prije Marulićeve smrti) dati Hvaranin Haniel Lucić u pjesničkoj poslanici Spličaninu Jeronimu Martinčiću:

»Zatvoren tamo tja ne čuješ u kutu, / Mornarom kako ja koji sam na putu...«⁷

No upravo za Split Marulićeva vremena vezana je dosta živa prozna književa djelatnost, u kojoj, osim Marulića, sudjeluju i drugi, i to prije i poslije nastanka *Judite*. Iz godine 1495. potječe *Lekcionar Bernardina Spličanina*, koji »najstarija je štampana neglagolska hrvatska knjiga«.⁸ Godine 1513. prevedeni su *Dijalozi Grgura Velikoga*.⁹ Svakako bi bilo zanimljivo proučiti u kakvu se odnosu (s obzirom na jezik) nalaze ta djela i Marulićevi prozni tekstovi (*Život sv. Jerolima, Od naslidovanja*

Isukarstova): Ali budući da *Lekcionar Bernardina Splitsanina* samo šest godina prethodi *Juditi* (prema dataciji njezine posvete: »Od rođenja Isukarstova u puti godišće parvo nako[n] tisuća i pet sat, na dvadeset i dva dni miseca aprila. U Splitu gradu«),¹⁰ jezična usporedba među njima svakako je važna. To je još godine 1898. shvatio Milan Rešetar, koji je »u nekim glavnijim tačkama ispoređivao jezik naša tri lekcionara s jezikom najstarijih pisaca, za koje se sigurno zna da su bili iz ona tri primorska grada, gdje su po svoj prilici i naša tri lekcionara postala, naime jezik zadarskog lekcionara sa Zoranićevim, jezik Bernardinova lekcionara s jezikom Marulićevim a jezik Raninina lekcionara s jezikom Š. Menčetića i Ć. Držića«¹¹ Zahvaljujući Rešetaru, mogli bismo stvoriti neku sliku i o jezičnim podudarnostima među Bernardinom i Marulićem. Taj posao s uspjehom je nastavio Mate Hraste,¹² ali nije prihvatio jednostavnu Rešetarovu relaciju (Bernardin—Marulić, nego je pojedinim jezičnim pojavama *Judite* tražio paralele također u Zadarskom lekcionaru, pa u starim zakonicima Istre i Hrvatskog primorja.

3.

Ali je važno istaći da među tri spomenuta lekcionara postoji znatna vanjska razlika: Zadarski i Ranjinin rukopisni su (tj. s ograničenom moći djelovanja), a Bernardinov je umnožen štampom (pa se — kao jezični uzor — mogao nametati širem prostranstvu južne Hrvatske). Zapravo, novija istraživanja (poslije Rešetarove rasprave) »upućuju na hvarski i franjevački cenobij kao mjesto gdje je stvaran *Evangelistar* i na Bernardinove suradnike i izvan hvarske samostanske zajednice«.¹³

Navikli na silnu izdavačku djelatnost modernog doba, ne možemo ni pomisliti što je zapravo potkraj 15. ili u 16. stoljeću za koju našu gradsku komunu na jadranskoj obali značila pojava tiskane knjige kojoj je autorom (ili bar priređivačem) bio domaći čovjek. Dakako, Marin Držić postao je za Dubrovnik odličnim piscem čim se 1551. pojavila knjiga njegovih versificiranih djela; sličan su ugled stekli: na Hvaru Vinko Pribojević po štampom umnoženu latinskom govoru 1532, Hanihal Lucić (posmrtno) izdanje »skladanja« iz 1556. i Petar Hektorović knjigom iz 1568; u Zadru Petar Zoranić (vjerojatno također posmrtno) *Planinama* 1569.

Do godine 1495. (tj. do svoje književničke i životne zrelosti) Marko Marulić mogao je čitati štampane knjige latinskih i talijanskih autora ili pak glagoljska izdanja poput prvotiska Misala. Dotada vjerojatno nije ni pomišljao na mogućnost da koji plod svojega pera uputi na umnožavanje u kojoj mletačkoj oficini. Ako smo skloni u prošlost zadrijeti s malo mašte, možda ćemo Marulića zamisliti nekoga neutvrđenog datuma godine 1495, tj. prije gotovo pola milenija. Te je godine (teško bi to bilo posumnjati) iz Mletaka u Split stiglo bar nešto primjeraka knjige: »Euangelia & epistole cum prephationibus & benedictionibus per anni circulum in lingua yllirica feliciter expliciunt; emendata & diligenter correcta per fratrem Bernardium Spalatensem.«¹⁴ Za renesansni Split (koji je u to vrijeme bio postrance od glavne pomorske prometne arterije Mleci—Levant te se, u tom položaju, nalazio »zatvoren tamo tja... u kutu«) bila je to iznenadna i veoma visoka kulturna afirmacija. Iako tada smatran provincijskim, grad Split dobio je vremenski prvo autorsko ime na spoju hrvatskoga srednjovjekovlja i renesanse: Bernardinus Spalatensis.

Punih sedam decenija kasnije iz tiskanog će Hektorovićeve *Ribanja i ribarskog prigovaranja* naširoko odjeknuti riječi kojima pjesnik s otoka Hvara, slaveći Marulića, veliča i njegov Split:

»O Splite čestiti, kû si sriću imil / Da s' vazda njizdo tî razumnim ljudem bil! / U tebi knjižnici mnozi se rodiše, / Veli razumnici, koji slavni biše, / Ljudi vridna broja kojih glas mukal nî, / Vazda družba tvoja bili su po sve dni, / Ki kriposti biše svake napunjeni, / Kako sami htiše, i vele hvaljeni«¹⁵

I nastavlja Hektorović:

»Li Marul nad svima, za reći rič pravu / Najveću čast ima i diku i slavu«¹⁶

Ako se ponovo uživimo u ničim nedokazanu (a ipak posve logičnu) epizodu s Marulićem iz godine 1495, zaključit ćemo:

Marulić tvrdi kako je na ideju da sroči *Juditu* došao »sih dan svetih korizmenih«¹⁷ godine 1501, a spjev da je bio dovršen »na dvadeset i dva dni miseca aprila«¹⁸ iste godine. Maruliću možemo vjerovati ili ne vjerovati (kao što možemo i ne moramo Miroslavu Krleži kad nas uvjerava da su njegove *Balade Petrice Kerempuha* bile dovršene za samo tri tjedna, između 17/18. prosinca 1935. i 10. siječnja 1936). Inku-

bacija koja će *Juditu* dovesti u život trajala je mnogo duže, možda upravo od časa kad se pojavio *Bernardinov lekcionar*. Nakon toga proći će još puna dva decenija kako bi se pojavilo prvo danas poznato izdanje *Judite* iz godine 1521.

4.

Bernardinov lekcionar posijan je na plodno tlo, pa je — mnogo čitan — doživio još dva izdanja: 1543. i 1586.¹⁹ Već drugo njegovo izdanje navodi važne riječi priređivača Benedeta Zborovčića. Upozoravam na podudarnost u Zborovčićevu tekstu i u *Juditi*. Zborovčić svoj tekst ovako naslovljuje:

»Počtovanomu u Isusu Isukrstu gospodinu Dom Jakofu Miličiću ... Trogirananu Dom Benedat Zborofčić ... poklon i lubeznivo pozdraflenje piše«²⁰

Naslov je Marulićeve posvete u *Juditi*:

»Počtovanomu u Isukarstu popu i parmanciru splickomu gospodinu (do[m] Dujmu Balistriliću, kumu svomu, Marko Marulić humiljeno priporuče[n]je z dvornim poklonom milo poskita«²¹

Nije teško uočiti da Zborovčić naslov svojoj posveti stilizira parafrazirajući Marulića.

Svoj pak trud Zborovčić ovako opravdava:

»Neka da znade dobrota vaša, počtovani u gospodinu mili gospodine, uzrok od pisanja moga domaćim jezikom, kojim do današnjega dne listo jedno slovo ne pisah milosti vašoj, a to jere ovihe ... mimočasnih dan zgoda mi se govoriti s nikim mestrom od kńig koji mnogo biše rad ponoviti stumačenja od svetih pistuo i evangelji, koji se čte u svetu mater crikvu, a to za napruditi, kojino vele dobro *latinsku knigu ne razumiju*«²²

Evo pak zašto je Marulić spjevao *Juditu*:

»Tuj historiju čtući, ulize mi u pamet da ju stumači[m] naši[m] jaziko[m], neka ju budu razumiti i oni *ki nisu naučni knjige latinske aliti djačke*«²³

Nisu bez značenja ni riječi kojima Zborovčić želi opravdati štamparske greške u knjizi što ju je priredio:

»... da malu razumu i malu umniju mojem u ovoj stvari ne zamiri razmišljajući, da se je po Latinih, koji ni po veliku općenju s našestranci našim jezikom izgovarati ne mogu ni vele dobro ga razumiju, moglo se složiti ovoj stumačenja...«²⁴

Prema Mareticevim nalazima, drugo izdanje *Bernardinova lekcionara* (iz 1543) ne razlikuje se od prvoga (iz 1495). Zborovčićev temeljni poticaj (da ponuđeni tekstovi uzmognu onima »napruditi, kojino vele dobro latinsku knigu ne razumiju«) očigledno je preuzet od Marulića. Značajna je također isprika naslovniku, tj. riječi kojima se objašnjava »uzrok od pisanja moga domaćim jezikom, kojim do današnjega dne li-sto jedno slovo ne pisah milosti vašoj«.

Mogli bismo, dakle, reći:

Među prvim i drugim izdanjem *Bernardinova lekcionara* stoji Marulićeva *Judita*, koja je Benedatu Zborovčiću pomogla da neke važne premise ukupne jezične orijentacije izrekne mnogo jasnije nego što je godine 1495. učinio »Bernardinus Spalatensis«. Naprotiv:

Uoči Marulićeva punog nastupa (s *Juditom*) postojala je u Splitu (pa i u njegovoj okolici) težnja da se tekstovi koji služe potrebama puka sroče na »domaćem jeziku«. Proces je počeo tako što su se vjerski tekstovi (u liturgiji izvođeni na latinskome) prevodili na hrvatski. Takvi su se prijevodi uobičajili još davno prije kraja 15. i početka 16. stoljeća: po sačuvanome fragmentu poznat je *Korčulanski lekcionar* iz 14. stoljeća, a iz 15. stoljeća neki kompletno sačuvani (npr. *Zadarski*) ili nesučuvani (matica *Ranjinina lekcionara*). Velik novum donio je *Bernardinov lekcionar*: samim time što je tiskan u Veneciji »per Damianum Mediolanensem«. Takva kakva jest, Bernardinova je knjiga stigla u posljednji čas da bismo je, s pravom, smjeli svrstati među inkunabule.

Kad se popularno vjersko štivo (lekcionar) izdvojilo iz liturgije (u području u kojem se ono inače nije moglo čuti »in lingua illyrica«), otvorili su se procesi koji su — u svojim zamecima — već u rukopisnoj fazi lekcionara omogućili da se pojave crkvena prikazanja;²⁵ u novoj, tiskanoj fazi lekcionara ti će procesi voditi prema pojavi Marulićeve *Judite*: tematsko-motivski biblijske, a po načinu obrade nebiblijske, leutaške. Taj važni korak prema sekularizaciji renesansne hrvatske književnosti učinio je Marulić svoju Juditu ovako crtajući: »prid oči vaše ponesši i postavivši sve lipote, krasosti, kriposti, dike i slave svoje, kimi

se je urešila vele plemenitije i gizdavije nego kešo se reše svilo[m], zlato[m] i bisero[m]«.26 Godine 1501. mi, dakle, prisustvujemo prijelomu među biblijskom *sveticom* i »pisnivačkom« *gospojom*, prijelomu koji će omogućiti da se pojave: Držičev dundo, Lucićeva zarobljena plemkinja, Hektorovićeve ribari Paskoj i Nikola, Zoranićevi pastiri i dekllice.

5.

Rešetarova argumentirana (pa stoga opširna) ekspertiza slila se u sažetu tvrdnju iz međuratnog udžbenika za srednjoškolce. Govoreći o Maruliću, Luciću, Hektoroviću i Zoraniću, Poljanec kaže:

»Jezik u delima tih pisaca se g o t o v o nikako ne razlikuje od jezika glagoljskih isprava i statuta XIII—XV veka niti od jezika latinicom pisane verske književnosti koju predstavljaju, za istoriju našega jezika vrlo značajni, lekcionari Bernardinov i Zadarski, Kolunićev Zbornik itd.«27

Ovdje nas ne zanima aproksimacija (»gotovo«), nego točnost. Je li dakle, Marko Marulić u *stihove Judite* prelio sve jezične podatke *proznoga Bernardinova lekcionara*?

Rešetar i Hraste odgovorili bi da jest: jer su među dva teksta nalazili samo *p o d u d a r n o s t i*. Mi pak, pored njih, tražimo i *r a z l i k e*. (Pritom — valja posebno istaći — ovaj prilog ne daje konačna rješenja, nego tek poneku natuknicu za njih.)

U *Bernardinovu lekcionaru* nalazi se, među ostalima, i ovo čitanje:

»P o L u c i

»U ono vrime reče Isus učenicom svojim: Tko će od vas imati prijateľa, i pojti će k ňemu o polnoćja i reče nemu: Prijateľu, zajmi mi [1] *tri kruhe*, [2] *za č je* [3] *došal* k meni prijateľ moj s puta, a nimam [2] *ča stavili* [4] *prid ňim*. A on mu iznutra odgovori i reče: Nemoj mi zabavan biti, jere vrata moja jure su zatvorena, a ditići moji sa mnom su na posteli; ne mogu se ustati i dati tebi. Da on ako bude nastojati kućeci stanovito, [5] *govoru* vam, i ako mu se ustaviše ne da, ako si je za to i prijateľ ňegof, da nišće mañe cića zabave ňegove [6] *ustanet se* i da ňemu, kolikogodi jih bude potribu imati. I za to ja [5] *govoru* vam: prosite,

i dati će se vam, išćite, i najti ćete, kućite, i [6] *otvori* vam se, jere sfaki, ki [6] *prosi*, on [6] *prijimlje*, a ki [6] *jišće*, on [6] *nahodi*, a kućecemu [6] *otvorit se*. Da ki od vas bi [3] *prosio* kruha od otca, jeda mu će [7] *kami* dati? ali ki bi [3] *prosio* ribu, jeda mu će zmiju dati za ribu? ili ako bi [3] *prosio* jaje, jeda mu će skarpuna [8] *poskisiti*? I za to, ako vi budući zli, ter umite davati dobra danja [9] *sinovim* vašim, koliko veće otac naš s neba dati hoće duh dobrim onim, ki ga prose«²⁸

Što je od istaknutih jezičnih podataka ušlo u Marulićevu *Juditu*, a što pak u nju nije prihvaćeno.²⁹ Evo pregleda:

A) U svojem spjevu Marulić primjenjuje: [1] množinu uz broj *tri* (»*Tri* miseci side u Jerosolimi«, 188, st. 2046); [5] 1. lice jd. prez. na -u (»ki polje i goru množtvom svojih sio, / kako ti *govoru*, biše pokri-lio«, 159, st. 1210—1211);³⁰ [4] sinkretizam padeža (*prid njim* = 'pred njega') (»da budu države i mi, moli za nas: / svetošći tve slave znane su *po svit vas*«, 150, st. 985—986); [2] zamjenicu *ča* i prilog *zač* (»jazik da pomene *ča* misal pripravi«, 119, st. 8; »Pitaše grajani, / *Zač* mu učiniše toj Asirijani?«, 141, st. 685—686); [8] glagol *poskisti* (»bog njimi poskite, dat jim će zle paše«, 176, st. 1703); [9] kolebanje oko množine imenica starih u-osnova (*sinovom*) (»Još da se ne omarsi, kon zemlje Celine / potar pak i smarsiismaelske *sine*«, 129, st. 324—325).

B) U skladu s drugim dijelom *Bernardinova lekcionara*,³¹ Marulić u *Juditu* prihvaća [3] glasovnu dubletu -l || -o (»Kad dojde: Biserna kruna mi s', reče, *bil* / strila zlatoperna, kud si godi *hodil*«, 124, 151—152 || »Ki tempal razorit jest se *zahvalio*, / sveta tva ockvarnit ka s' ti *posvetio*«, 153, st. 1048—1049). Od staroga oblika *kami* [7] čini dubletu *kami* || *kamen* (»al *kami*, ki steći u zlato, zlatu da«, 155, st. 1106 || »da glas nje pripuni i zemlju i *kamen*, / sama se ukruni sa svetimi. *Amen*«, 158, st. 1170—1171).³²

C) Morfološki crkvenoslavenizam [6] *ustanet se* nije Marulić preuzeo u *Juditu*, pa uz njegovu pomoć i nije stvorio dubletni par s čakavskim govornim likom (npr. *prijimlje*).

Na temelju iznesenog možemo zaključiti:

prvo, da je Marulić, šest godina poslije izlaska *Bernardinova lekcionara* versificirajući *Juditu*, prionuo uz mnoge jezične elemente pisane kolinje koja je bila ostvarena kako bi puk u svojem jeziku razumio čitanja što su pratila liturgiju;

drugo, da je tvorac *Judite* izbjegao neka, godine 1501. već arhaičnim smatrana jezična rješenja što su se — pismenim tradiranjem — iz crkvenoslavenskoga srednjovjekovlja prenijela u latiničke lekcionare (npr. završno *t* u 3. licu *jd.* presenta).

BILJEŠKE

¹ *Pjesme Marka Marulića*, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, Stari pisci hrvatski, knjiga prva, JAZU, Zagreb 1869.

² Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, II izdanje, priredili Milan Ratković i Jakša Ravlić, Matica hrvatska, Zagreb 1961, str. 88.

³ Josip Hamm, *Marulić i »Judita«*, »Slovo« 11—12, Zagreb 1962, str. 148—166.

⁴ Dr. Mate Hraste, *Crtice o Marulićevoj čakavštini*, u knjizi: *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450—1950*, Djela JAZU, knj. 39, Zagreb MCML, str. 243—277.

⁵ Vatroslav Jagić, *Predgovor*, knjiga navedena u bilješci 1, str. 1—12; navod na str. 12.

⁶ Jagić, *n. dj.*, str. 12.

⁷ Hanibal Lucić, u knjizi: Hanibal Lucić — Petar Hektorović, *Skladanja izvarsnih pisan razlikih — Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari ine*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 7, priredio: Marin Franičević, Matica hrvatska — Zora, Zagreb 1968, str. 106.

⁸ Dr. T. Maretić, *Predgovor*, u knjizi: *Lekcionarij Bernardina Splječani na po prvom izdanju od god. 1495*, Djela JAZU, knj. V, Zagreb 1885, str. V—XVII; v. str. V.

⁹ *Hrvatska proza Marulićeva vremena, Dijalozi Grgura Velikoga u prijevodu iz godine 1513*, za tisak priredio, predgovor i uvodnu raspravu napisao Josip Hamm, Stari pisci hrvatski, knj. 38, JAZU, Zagreb 1978.

¹⁰ Marko Marulić, *Judita*, Sabrana djela Marka Marulića, knjiga prva, priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš, Književni krug, Split 1988, str. 115.

¹¹ Dr. Milan Rešetar, *Primorski leksionari XV. vijeka*, Rad JAZU, knj. CXXXIV, Zagreb 1898, str. 80—160; knj. CXXXVI, str. 97—199; navod knj. CXXXIV, str. 96.

¹² Hraste, *n. dj.*, passim.

¹³ Eduard Hercigonja, *Srednjovjekovna književnost, Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga*, knj. 2, Sveučilišna naklada Liber—Mladost, Zagreb 1975, str. 238.

¹⁴ Mirko Breyer, *O starim i rijetkim jugoslavenskim knjigama*, Bibliografsko-bibliofilski prikaz, Izdavački zavod JAZU, Zagreb 1952, str. 12.

¹⁵ Petar Hektorović u knjizi: PSHK 7 (v. bilj. 7), str. 194.

¹⁶ Petar Hektorović u knjizi: PSHK 7 (v. bilj. 7), str. 194.

¹⁷ Marulić, *Judita, n. dj.*, str. 113.

¹⁸ Marulić, *Judita, n. dj.*, str. 115.

¹⁹ Rešetar, *n. dj.* (Rad JAZU CXXXIV), str. 81.

²⁰ Maretić, *n. dj.*, str. VII.

²¹ Marulić, *Judita, n. dj.*, str. 113.

²² Maretić, *n. dj.*, str. VII; kurziv J. V.

²³ Marulić, *Judita, n. dj.*, str. 113; kurziv J. V.

²⁴ Maretić, *n. dj.*, str. VII.

²⁵ Njih kao etapu među leksionarima i novim pjesnicima zamišlja Rešetar: »Može se nadaje barem misliti da su se još prije Marulića i Menčetića prikazivala u crkvama ili pred njima i pobožna 'prikazaña', pa je lako moguće da se i za tu granu poezije nađe koje svjedočanstvo starije od njih dvojice«; Rešetar, *n. dj.* (Rad JAZU CXXXIV), str. 80—81.

²⁶ Marulić, *Judita, n. dj.*, str. 114.

²⁷ Franjo Poljanec, *Istorija srpskohrvatskog književnog jezika s pregledom naših dijalekata i istorijskom čitankom za više razrede srednjih škola*, III izdanje, Beograd 1934, str. 111; spac. J. V.

²⁸ *Leksionarij Bernardina Splječanina. . .*, *n. dj.*, str. 112—113.

²⁹ Navodi su prema knjizi: Marulić, *Judita, n. dj.*,

³⁰ Nije nevažno da se lik *govoru* nalazi u rimi.

³¹ Usp. Rešetar, *n. dj.* (Rad JAZU CXXXIV), str. 85.

³² Lik *kami* (*x plami* ili *prami*) morfološki je arhaizam u tradicionalnim rimama naših petrarkističkih pjesnika. Naprotiv, značajno je da Marulić u rimu uvodi inovaciju: *kamen*.